

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Satka, Mirja; Rauhala, Pirkko-Liisa; Moilanen, Johanna; Pohjola, Anneli; Isokuortti, Nanne

Title: Johdanto : sosiaalityön tieteenalan rakentamisen monet kontekstit

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat ja Huoltaja-säätiö 2023

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Satka, M., Rauhala, P.-L., Moilanen, J., Pohjola, A., & Isokuortti, N. (2023). Johdanto : sosiaalityön tieteenalan rakentamisen monet kontekstit. In M. Satka, J. Moilanen, A. Pohjola, P.-L. Rauhala, & N. Isokuortti (Eds.), *Sosiaalityön tieteenalaa rakentamassa* (pp. 9-19). Huoltaja-säätiö. https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2023/02/Sosiaalityon-tieteenalaa-rakentamassa_2023.pdf

Mirja Satka & Pirkko-Liisa Rauhala & Johanna Moilanen &
Anneli Pohjola & Nanne Isokuortti

Johdanto: sosiaalityön tieteenalan rakentamisen monet kontekstit

Sosiaalityön muodostuminen tieteenalaksi ja ammattiksi liittyy läntisissä maissa 1800-luvulla tapahtuneeseen hitaaseen siirtymään agraarisesta yhteiskuntajärjestyksestä kohti elämänmuotoa, jota hallitsi teollistuminen ja kaupungistuminen. Yhteiskuntatieteissä tätä kehitystä kuvataan ensimmäiseksi modernisaatioksi. Sen kuluessa muodostuivat julkiset koulutusjärjestelmät ja julkisen sektorin sekä sen osana sosiaaliturvan järjestelyt ja niihin tarvittavat ammatit. (Harrikari & Rauhala 2019, 45–70.) Modernisaatio tuotti myös ne edellytykset, joiden pohjalta rakentui nykyinen akateeminen sosiaalityö. Sen läpimurto alkoi 1970-luvulta, mutta sosiaalityön tieteenalan aktiivinen muodostaminen ajoittui ensimmäisen ja toisen modernisaation nivelvaiheeseen 1970- ja 1980-luvuille. Tämä kirja kuvaa ja analysoi sitä, miten sosiaalityö saavutti 1990-luvulla sellaisen yliopistollisen aseman, joka mahdollisti maisterin ja tohtorin tutkinnot sosiaalityö pääaineena. Siitä tuli toisen modernisaatiovaiheen aikana tieteenala, jonka taustalla vaikutti lukuisia yhteiskunnallisia kehityskulkuja ja murrosvaiheita.

Kirja on ensimmäinen kuvaus suomalaisen sosiaalityön tieteenalan syntyprosessista. Se koostuu akatemisoimisprosessin toimeenpanneiden tutkijoiden analyyseista. Tavoitteena ei ole ollut esittää yhtä suurta kertomusta, vaan antaa kirjoittajille vapaus dokumentoida elettyä historiaa juuri niin kuin he ovat hyväksi nähneet. Analyyseja virittivät seuraavat kysymykset: Millaisen tapahtumaketjujen tuloksena sosiaalityöntekijöiden peruskoulutuksen nostaminen ylemmäksi korkeakoulututkinnoksi mahdollistui? Mitkä tekijät tukivat sosiaalityön tieteellistämistä 1970–1990-luvuilla? Mikä toimi sitä vastaan?

Artikkelit ovat kirjoittajiensa näköisiä ja osaksi myös omakohtaisia tul- kintoja tapahtumista. Aineistona on käytetty aikalaiskirjallisuutta ja -tutki- musta, mutta myös erilaisia virallisaineistoja asetuksista pöytäkirjoihin. Lisäksi on hyödynnetty kirjoittajien omia aikalaismuistiinpanoja, esitelmiä, kalentereita ja päiväkirjoja. Artikkeleissa käytetään lähes vaihtoehtoisesti akatemisoimisen ja tieteellistämisen käsitteitä. Niiden välillä on silti olemassa vakiintunut painotusero: akatemisoiminen viittaa toiminnan muuttamiseen yliopistolliseksi, tieteellistäminen puolestaan tieteen vaatimukset täyttävään koulutukseen tai tutkimukseen. Tieteellistämisen yksi keskeinen arvo on tut- kitun ja opetuksessa välitetyn tiedon luotettavuus.

Empiirisesti ajateltuna sosiaalityön akatemisoinnista kehkeytyi yli 50 vuo- den mittainen polku: se johti virkamieskeskeisestä sosiaalihuollon instituu- tiosta ja sosiaalipolitiikasta tutkimustietoon perustuvaan sosiaalityön ja -pal- velujen ammatilliseen asiantuntijatyöhön, jota tehdään sektori- ja tieteenala- rajat ylittäen. Akatemisoimistyötä tehneitä toimijoita oli monilla tahoilla: esimerkiksi valtion keskushallinnossa, eduskunnassa, sosiaalialan järjestöis- sä ja ammattiyhdistyksissä, kunnissa sekä yliopistoissa (professorit, tutkijat, opiskelijat). Tässä kirjassa merkittäväksi nousee kysymys sosiaalityöhön eri aikoina tarvituista tiedonmuodostuksen tavoista ja niitä tukeneista tai vii- vyttäneistä tietokäytännöistä (esim. Kananoja, tämä teos). Tietokäytännön käsite viittaa tässä yhteydessä siihen, miten tutkijat ja muut toimijat orien- toituvat alalla keskeisiin tiedon kohteisiin ja millaiset kysymykset hallitse- vat heidän intressejään ja suuntautumistaan niihin (esim. Knorr Cetina 2001, 175–184).

Sosiaalinen toimintakenttä rakentui hitaasti

Sosiaalisen ajattelun sekä yhteisöjen ja ihmisten ongelmatilanteiden käsitte- lemisen alkujuuria löytyy useasta suunnasta agraariseen sosiaaliseen järjes- tykseen nojanneen esimodernin ajalta. Sukujen ja perheiden miesten yllä- pitämä sukujärjestelmä, uskonnollisten kirkkokuntien harjoittama armeliai- suus- ja hyväntekeväisyystoiminta sekä paikallisyhteisöjen organisoimat so- siaalisen avun järjestelyt muodostavat taustan modernin sosiaaliturvan ja sosiaalihuollon kehittymiselle. (Esim. Jaakkola ym. 1994.)

Läntisten yhteiskuntien teollistuminen ja kansallisvaltioiden syntyminen 1800-luvun lopulta alkaen saattoivat vauhtiin kehityskulun, jota voidaan luonnehtia ensimmäisen modernin aikakaudeksi. Yhteiskuntatieteellisen tut- kimuskirjallisuuden mukaan aikakauden suuria sosiaalisia muutoksia ovat agraarisesta järjestyksestä irtoaminen, maallistuminen, tieteellistyminen ja ammatillistuminen, demokratisoituminen, kaupungistuminen, valtiokansa-

laistuminen, palkkatyöläistyminen ja uudet työnjaot, ydinperheellistyminen sekä kansallinen ja kansainvälinen muuttoliike maalta kaupunkeihin ja maasta toiseen. Näiden muutosten pyörteissä myös sosiaalityö alkoi eriytyä omaksi koulutukselliseksi ja työnjolliseksi alueekseen. Ensimmäisen modernisaation vaiheessa sosiaalisen turvan ideat ja järjestelyt nousivat paitsi kansallisista olosuhteista myös kansainvälisesti viriävistä keskusteluista ja vaikutteista. (Rauhala & Harrikari 2020; Harrikari & Rauhala 2019, 21–70.)

Ensimmäisen modernisaation alkuvaiheessa vahvistettiin lainsäädäntöön perustuvaa valtiojohtoista sosiaalihuoltojärjestelmää. Vuoden 1936 huoltolait¹ ensimmäisenä systemaattisena sosiaalihuollon reformina kirjasivat kansalaisten tarpeiden mukaisen institutionaalisen ja ammatillisen auttamistyön varhaisia periaatteita. Niitä ryhdyttiin 1942 aloitetulla sosiaalihuoltajakoulutuksella juurruttamaan kunnissa harjoitettaviksi käytännöiksi. Näitä alkuvaiheita on esitelty tämän teoksen artikkeleissa (esim. Sipilä ym.). Valtiojohtoisesti suunniteltu sosiaalihuoltajakoulutus voidaan tulkita poliittis-hallinnolliseksi ohjausmenetelmäksi tilanteessa, jossa kuntien sosiaalihuolto oli yleensä järjestetty kunnallishallinnon luottamushenkilöiden tehtäväksi. Uusissa huoltolaeissa ja niitä tukevassa koulutusuudistuksessa orasti hallinnollisten järjestelyiden ohella myös psykososiaalisesti orientoituvaa sosiaalityötä, jota seuraavien vuosikymmenten aikana kehiteltiin huoltoajattelun marginaalissa, järjestöissä ja terveydenhuollon piirissä. Sitä ilmensi muun muassa sosiaalihuoitajien ammattikunnan muodostuminen terveydenhuoltoon. (Satka 1995; Toikko 2001.)

Sotien jälkeen 1940-luvulla virisi keskustelua kansalaisten sosiaalisen turvan vahvistamisesta. Sotien aikana laajat kansalaispiirit olivat joutuneet sosiaaliin hätätilanteisiin. Tuli näkyväksi, että huollon tarve ei rajoittunut vain köyhään ja sairaaseen väestöön, vaan kansalaisuuden täyteen toteuttamiseen tarvittiin aiempaa laajempia sosiaalipoliittisia toimia. Sotien runtelema maa tarvitsi myös rakentajia, mitä ilmentää 1940-luvun sosiaali- ja perhepoliittisiin lakihankkeisiin sisältyvä väestöpoliittinen painotus. Ajan sosiaalihuoltopoliittisia keskusteluja dokumentoitiin huolto-ohjelmakomitean mietintöön (1949). Komitean esityksiä voi pitää hyvinvointivaltiollisen sosiaaliturvapolitiikan ensilinjauksina, joiden toteuttamiseen ei vielä 1950-luvulla kuitenkaan päästy. Sen kannanotoista on luettavissa universalistisen sosiaaliturvan tavoite: kaikkien kansalaisten tulisi päästä perhe-etuuksien piiriin ja koko huoltotoiminnan pitäisi tukea tasavertaisia mahdollisuuksia

1 Laki kunnallisesta huoltolautakunnasta 51/1936; lastensuojelulaki 52/1936; irtolaislaki 57/1936; alkoholilaki 60/1936.

palkkatyöhön kannustamiseen ja osallistumiseen, jopa kannustusrahaa maksamalla. (Rauhala 2017.)

Matti Alestalo ja Hannu Uusitalo (1986, 259–264) ovat päätelleet, että vaikka 1940-luvulla saatiin aikaan joitakin sosiaaliturvauudistuksia, ne jäivät tasoltaan ja vaikuttavuudeltaan vaatimattomiksi. Vasta 1960-luvun sosiaalireformissa niistä tuli tarkoitustaan vastaavia ja toimivia. Useat tutkijat ovat pitäneet 1950-lukua sosiaalipolitiikan pysähtyneisyyden kautena. Suomessa keskityttiin sotakorvausten maksamiseen ja palattiin jossain määrin vanhaan, kun muualla läntisessä Euroopassa ryhdyttiin rakentamaan uutta yhteiskuntaa. (Rauhala 2001, 307.) 1950-luvun Suomi oli maaseutumainen, konservatiivinen, köyhä ja sosiaalisilta eroiltaan jyrkkä.

Osaselitys huolto- ja sosiaalityön koulutuksen ripeälle käynnistymiselle melскеiselä 1940-luvulla piilee sota-aikana (1939–1945) tapahtuneista hiljaisista siirtymistä. Niitä voi pitää sekä suomalaisen hyvinvointivaltion orastavina rakenteina että naisten yhteiskunnallisen täysvaltaisuuden alku-soittona. Kun hyvinvointivaltiota ei sota-aikana vielä ollut, vastuu sosiaalisesta avustamisesta ja välttämättömästä hoivasta jäi kansalaisyhteiskunnalle. Miesten ollessa sotakomennuksella yleisen työvelvollisuuslain (1939/1942) toimeenpano pakotti naisjärjestöt toimintaan. Niiden oli otettava vastuu naisten ohjaamisesta ja kouluttamisesta sota-ajan tuottamiin uusiin tehtäviin, kuten ihmisten psykososiaaliseen tukemiseen, materiaaliseen avustamiseen ja kotirintaman yhteisöllisyyden ja työvoiman ylläpitämiseen. Tavoitteena oli valmentaa naisia kokonaisvaltaiseen altruistiseen toimintaorientaatioon, joka on nopeasti muunnettavissa olosuhteiden muutoksiin. (Satka 1994.)

Naisten Työvalmiusliitto oli naisjärjestöjen katto-organisaatio, joka muun ohessa alkoi tarjota nuorille naisille kansalaiskasvatusta. Yhteiskunnallisilla aineilla oli tärkeä sija, ja monet naisista olivatkin kiinnostuneita jatkaamaan opintojaan sosiaalialan tai hoitotyön ammattikoulutuksessa. Toinen järjestöjen toimien seuraus liittyi naisten toimintakenttien, kansalaisuuden ja identiteettien laajenemiseen. Kun sotaa edeltänyt naiskansalaisuus rajautui äidin, väestön synnyttäjän, perheenemännän sekä karjan- ja kotitaloudenhoitajan tehtäviin, sota-aikana sen rinnalle nousivat voimallisesti yhteisölliset ja yhteiskunnalliset tehtävät, koulutukseen perustuvat käytännöt ja äitien palkkatyöläisyys. Samalla alkoi hahmottua hoivaava naiskansalaisuus, johon kuului kansalaisten tasa-arvoiseen huolenpitoon perustuva yhteiskuntaäitys sekä kaikkien yhteiskuntaluokkien naisten erityinen yhteiskuntavastuu. (Satka 1994.)

Muuttoliike kaupunkeihin 1960- ja 1970-luvuilla ja sen seurauksena tapahtunut äitien laajentuva palkkatyöläistyminen murensi hoivan perusteet

ja lisäsi etenkin työssäkäyvien äitien lasten hoivatyön tarvetta. Modernin naisen ihanne oli taloudellinen itsenäisyys ja oikeus ammattiperusteiseen ansiotyöhön (Julkunen 1994, 190–192). Kun ihanteeksi nousivat sukupuolten tasa-arvo ja seksuaalinen vapaus, seurauksena oli syvälle käynyt kulttuurinen murros sekä sukupuolten että sukupolvien suhteissa. Samaan aikaan sosiaalihuolto instituutiona jätätti pahasti, sillä se edusti edelleen köyhäinhoidon ja agraariyhteiskunnan moraalikäsitteitä ja toimi lähinnä oikeudellisen tietoperustan varassa (Perheentupa 1995, 22–23). Toiseen modernisaatiovaiheeseen siirryttäessä sosiaalihuollon ideologian ja käytäntöjen päivittämisestä tuli 1970- ja 1980-lukujen yhteiskunnallinen kysymys.

Puoli vuosisataa sitten (1972) sosiaalityöntekijäksi valmistuttiin alemmista korkeakoulututkinnoista (sosiaalihuoltajatutkinto; ruotsinkielinen socationom-tutkinto) ja nykyistä maisteritutkintoa vastaavasta Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnosta (pääaineena sosiaalipolitiikka, sosiaalihuollon linja). Kun alalla ei ollut sitovia pätevyysvaatimuksia, sosiaalityöntekijöinä toimi henkilöitä, joilta alan ammatilliset opinnot puuttuivat tai olivat kesken.

Kansainvälisestäkin on ollut tavallista, että naisvaltaiset alat joutuivat kamppailemaan asemistaan akateemisessa maailmassa (esim. Etzioni 1969; Witz 1990; Henriksson 1998). Näin tapahtui myös suomalaisessa sosiaalityössä (Mutka 1998). Sen akatemisoimisesta tuli monien mutkien ja kriisienkin kautta edennyt menestystarina. Se toteutti 1970-luvun sosiaalityöntekijöiden suuren unelman, joka aikanaan tohdittiin lausua ääneen vain harvoin (esim. Brettschneider 1981, 38). Ajatuksen lastensuojelusta tai sosiaalihuollosta tieteenalana olivat kuitenkin esittäneet jo 1930- ja 1940-luvuilla Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sosiaalialan opettajat Bertel Nyberg ja Heikki Waris (Sipilä ym. ja Satka a, tämä teos).

Suomen 1960-luvun yhteiskunnallinen murros ja radikaali uudistusvaihe

Suomessa yhteiskunnan muutospainet ja uudistustarpeet pääsivät patoutumaan 1960-luvulle saakka. Vasta sen keskivaiheilla ilmaantuneet sosiaaliradikaalit ja sosiaaliliberaalit voimat saivat liikkeelle muutoksen, jota voi luonnehtia kokonaisen yhteiskuntamuodon rajuksi murrokseksi. Sen osana koko sosiaalisen turvan eli sosiaalihuollon, tulonsiirtoihin perustavan sosiaaliturvan ja ei-aineellisten sosiaalipalveluiden uudistaminen käynnistettiin voimakkaan yhteiskuntakritiikin saattelema. Erikoista kritiikissä oli se, että sitä esittivät sekä kansalaisaktiivit järjestöineen että valtiolliset toimijat komiteoissa ja eduskunnassa. Pekka Kuusen julkaisema teos, *60-luvun*

sosiaalipolitiikka (Kuusi 1961), muodosti analyysin ja vision, jonka perustalta modernia sosiaalipoliittista ajattelua kehitettiin. (Rauhala 1996; Julkunen 1994.) Kansallisesta tilanteesta sekä vanhentuneista ja epäfunktionaalisista ajatusmuodoista ja käytännöistä Suomessa 1960-luvulla virinnyt yhteiskunnallinen uudistaminen on tulkittavissa 1970- ja 1980-luvuille ulottuviksi tapahtumaketjuiksi, kokonaisuutena yhteiskuntaa muuttaneeksi reformisykliksi. Jälkikatsannossa se muodostui laaja-alaiseksi yhteiskunnalliseksi käännekohtaksi sekä hyvinvointivaltiokauden ensimmäiseksi vaiheeksi.

Kansalaisliikkeiden ja valtiollisen uudistustyön yhteistyöllä aloitettuja reformeja kannatettiin 1960-luvun lopulla laajasti, vaikka niitä myös vastustettiin. Näin Kuusen esittämät ideat suomalaisen yhteiskunnan uudistamisesta tulivat hyväksytyiksi ja reformien aikaansaamista puolsivat käytännössä kaikki poliittiset voimat. Valtiollisista asiakirjoista välittyy poikkeuksellisen vahva poliittinen yksimielisyys muutoksen välttämättömyydestä. (Rauhala 1996, 126–152.) Jaettu tavoite oli tuottaa siirtymä vanhasta Suomesta uudenaikaiseen Suomeen. Siirtymän tarpeellisuutta monipuolisesti analysoinut Jyrki Smolander (2000) osoittaa väitöskirjassaan, miten Kansallinen Kokoomus suhtautui hyvinvointivaltion kehittämiseen ja kääntyi sen kannattajaksi. 1960-luvun modernisaatioharppaus sai keskeisen voimansa tuolloisen yhteiskuntapolitiikan radikaalista arvostelusta, jota vasemmisto johti, mutta jota tukivat myös oikeiston uudistuspyrkimykset.

Yhtenä tapahtumakulkuna 1960-luvun sosiaalireformikauteen punoutuu myös sosiaalityön koulutuksen edistäminen. Tavoitteeksi asetettiin sosiaalityön saaminen yliopistossa toteutettavaksi koulutukseksi sekä sosiaalityöntekijän ammatin muotoileminen professioksi, johon tarvittavaa pätevyyttä tulisi säädellä erillisilainsäädännöllä. Koulutuksen osalta ensimmäiset uudistukset olivat sosiaalihuollon apulaisprofessorin saaminen Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan 1966 ja sosiaalihuollon lehtoraatti Helsingin yliopistoon 1963.

Murrosprosessi ja reformipolitiikka saivat 1960-luvulla kiinnostavan muodon samaan aikaan sekä vanhentuneisuuttaan kriisiytyneen suomalaisen yhteiskunnan käsittelijänä että tulevaisuuden visioijana. Uusi ajattelu ja valtapolitiikan muutos teki läpimurron vuoden 1966 eduskuntavaaleissa, jolloin vasemmisto sai voiton, kuitenkin siten, että muut puolueet hävisivät vain vähän. (Rauhala 2017.) Tämä antoi mahdollisuuden konsensukseen, jolla koko väestön elinoloja saattoi parantaa ja siten lisätä kansalaisten toimintakykyä ja työvoimaosallisuutta sekä samalla tukea talouden kasvua. Myöhemmissä arvioissa on esitetty, että rakennemuutos ei sujunut aivan virtaviivaisesti ja ongelmitta. Sen seurauksena tuli näkyviin myös muuttoliikkeen ongelmia, alueellisen kehityksen ja työllisyyden ongelmia sekä nopean elin-

tapojen murroksen tuottamia sosiaalisen pahoinvoinnin ilmiöitä (esim. Kyn-täjä 1993, 98; Raunio 1983).

Sosiaalireformivaiheeseen kuului myös sosiaalityön tulkitseminen niin krii-sien ratkaisijana kuin uudistustuulten puhaltajana. Sosiaalialalle tarvittiin uudentyyppistä, modernisoimishanketta edistävää tieteellistä koulutusta mo-nien muiden alojen tavoin. Sosiaalityön koulutuksesta keskusteleminen ja sen suunnittelu sitoutui reformisykliin, jossa sosiaalihuollon periaatekomi-tean (1971) kanssa suunnilleen samaan aikaan työskenteli sosiaalityön kou-lutuskomitea (1972). Sen ehdotus konkreettisiksi toimenpiteiksi ei sellaise-naan toteutunut korkeakoululaitoksen kokonaisuudistuksen vuoksi (Koski-nen & Kananoja, tämä teos).

Raija Julkunen (1994, 186; ks. myös Rauhala 1996, 126) on 1960-luvun murrosta analysoineisiin tutkijoihin viittaamalla luonnehtinut aikakautta monia tarinoita sisältävänä kertomuksena. Murros on tulkittu koko yhteis-kuntatalouden irrottautumisena agraarisuudesta ja talonpoikaisuudesta, ylei-sen äänioikeuden saamiseen vuonna 1906 vertautuvana poliittisena käänne-kohtana, työväestön integroimisena yhteiskuntaan ja sosiaalisen korporatis-min muodostumisena. Kypsän palkkatyön läpimurto, yhteiskuntapoliittisen ohjauksen läpimurto, sukupolvikonflikti ja radikaaliliikehdintä ovat myös tälle uudistusvaiheelle annettuja tunnusmerkkejä. Naistutkimuksen piiris-sä 1960-lukua on korostettu naisasialiikkeen taistelukautena ja sukupuoli-sopimuksen uudelleen neuvotteluna.

Suuria 1960-luvun alkuun saattamia muutoksia olivat kaikilla koulutus-tasoilla tapahtunut tai käyntiin saatu uudistaminen, kansanterveystyön ja terveydenhuollon uudelleen järjestäminen sekä poliittis-hallinnollisen oh-jausjärjestelmän uudistaminen. Myös työmarkkinat ja työelämä kaikkiaan muuttuivat muun muassa siksi, että työvoimatarve kasvoi julkisella sekto-rilla erityisesti sosiaali- ja terveysalan tehtävissä. Murroksen seurauksena Suomesta ryhdyttiin rakentamaan institutionaalista hyvinvointivaltiota, jossa valtion rooli sosiaaliturvapoliittisena toimijana on keskeinen niin suun-nittelijana ja rahoittajana kuin ohjaajanakin (Alestalo & Uusitalo 1986). Lainsäädäntö oli ohjauskeino, jolla valtion roolia muutoksen välineenä vahvistettiin (Tiihonen & Tiihonen 1984, 189–194).

Osana 1960-luvun murrosta alkanutta sosiaalityö-keskustelua käytiin 1980-luvulle saakka. Vuonna 1982 säädettiin sosiaalihuoltolaki. Sen pohjalta uudistusten implementointia jatkettiin 1990-luvun lamaan saakka, joka kat-kaisi 30 vuotta kestäneen reformisyklin. Laman jälkeen virisi uudentyyppistä sosiaalista ajattelua. 1990-luvun murrosta pohjusti 1980-luvulta alkaen ha-vaittavissa oleva ensimmäisen modernisaation vaiheen hiipuminen ja toisen modernisaation vahvistuminen (Harrikari & Rauhala 2019, taulukko 3.1., 63).

Suomessa sosiaalityö on rakennettu akateemiseksi tutkimus- ja oppialaksi ensimmäisen modernisaation ja sen hajoamisen prosessissa 1960-luvulta alkaen, hyvinvointivaltion rakentamiseen kulminoituneen reformisyklin ja 1990-luvun laman jännitteissä. Sosiaalityön saaminen tieteenalaksi eri yliopistoihin tapahtui eritahtisesti erilaisissa toimintaympäristöissä.

Sosiaalialan ammattikulttuurin ja tietoperustan rakentaminen

Agraariyhteiskuntaa hallittiin juridiikalla (esim. Satka 1995, 69–74). Palveluyhteiskuntaa ei ollut mahdollista toteuttaa yksin juridiikan ja byrokratian keinoin. Hallintatapa oli aluksi valtiojohtoinen, mutta jo 1960-luvulla tavoitteeksi asetettiin yhteiskunnallisen tasa-arvon ja paikallisdemokratian edistäminen. Tuloksena oli koko ohjausjärjestelmän murros, jossa valtiokeskeisyydestä ja paikallisista luottamusmiehistä siirryttiin ammattihenkilöihin perustuvaan malliin. Sen toimeenpanemiseksi sosiaalihuoltoon tarvittiin tieteellisesti koulutettu professio, joka kykeni tapauskohtaiseen työnsä sääntelyyn ilman valtionhallinnon ohjekirjeitä. Sosiaalityöntekijöiden tehtäväksi tuli poliitikkojen linjaamien muutosten käytännöllinen edistäminen ja vähitellen myös tutkitun tiedon tuottaminen. Samalla modernisaation edessä sosiaalialan ammattityön ja asiakkaan asemaa koskevaksi strategiseksi johtotähdeksi asetettiin ihmisoikeuksien, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä demokratian käytännöllinen toteuttaminen.

Käytäntöjen tasolla siirtymä paikallisesta luottamustoimesta, piirimiehestä, ammatillisesti toimivaan sosiaalityöntekijään oli valtava loikka sekä yhteiskunnallisesti että kulttuurisesti. Siihen sisältyi ensinnäkin sosiaalihuollon ihmiskäsityksen radikaali muutos: huollettavasta tuli asiakas ja keskiöön nousivat yksilön itsearvostuksen ja henkilökohtaisen vastuuntunnon kehittäminen sekä jokaisen yksilön ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen (Koskinen & Kananoja, tämä teos). Tavoitteeksi asetettiin, että sosiaalityöntekijän toivottiin työskentelevän objektien sijasta oman elämänsä subjektien kanssa ja heidän tahtoaan kuullen. Se oli niin perinpohjainen muutosvaatimus, että sosiaalihuollon ja sosiaalityön johtavat opettajat riitautuivat opillisesti ja poteroituivat kukin tahoilleen 1950- ja 1960-luvuilla. Kuilu oli syvä juridis-patriarkaalisesta paikallisesta sosiaalihuoltotraditiosta ja modernin professionaalisuuden edustajien välillä siinä määrin, että aikalaiset ovat kuvanneet sitä ”uskonsodan luonteiseksi” (Mäki 1995, 80) tilaksi. Kiistely jarrutti ainakin parin vuosikymmenen ajan sosiaalityön kehitystä, sillä sen syvimät merkitykset ulottuivat moderniin ihmis- ja yhteiskuntakuvaan sekä yhteiskunnan rakenteiden ja politiikanteon murrokseen. Sosiaalihuollon koulutus polki paikoillaan, kun alan yhteistä keskustelua ei kyetty käymään.

Kirjallisuudessa syntynyttä tilannetta kutsutaan metodikiistaksi (esim. Toikko 2003).

Tämän kirjan artikkeleiden valossa tieteenalan aikaansaamista viivytti myöskin miesvaltaisen yliopistomaailman jarrutus (esim. Satka a ja b, tämä teos). Sen kulttuurissa köyhiin ja turvattomiin kansalaisiin kohdistuvan naisvaltaisen alan käytäntöorientoitunut koulutus koettiin vieraaksi. Uusi ala uhkasi haukata sosiaalitieteiden resurssija, eikä se myöskään sointunut perinteisten akateemisten koulutusalojen – juristien, pappien, lääkäreiden – rintamaan. Yksi sosiaalityön akatemisoimiskehitystä viivyttänyt ja yliopistojen sisällä ristiriitoja nostanut lisätekijä oli yhteiskuntatieteissä 1970-luvulla levinnyt tiedekäsitys, joka yliarvosti teoriaa ja makrotieteellisiä lähestymistapoja sekä etäännytti tutkimusta etenkin naisvaltaisten alojen yhteiskunnallisista käytännöistä. Näiden sosiaalityön akatemisoinnin alkuvaiheisiin osuneiden ajattelutapojen suosio murtui nopeasti uusien tieteellisten paradigmojen nousun, tutkijoiden määrän kasvun ja uusien kansainvälisten yhteyksien avautumisen myötä.

Yhteiskuntatieteissä eteni 1980-luvulla myös toinen, sosiaalityön tieteenala-aseman kannalta tärkeä paradigmaattinen murros, jota on kutsuttu käytäntökäänteeksi (esim. Rajavaara 2005). Pragmaattisuus ja pragmatismi kuuluvat olennaisesti kansainvälisen sosiaalityön pitkään perinteeseen, joten sen ilmaantuminen akateemisessa diskurssissa hyväksytyjen lähestymistapojen joukkoon legitimoivat sosiaalityön tieteenalan olemassaolon oikeutusta ja edesauttoi sosiaalityön käytäntösidonnaisen tiedeluonteen argumentointia (esim. Karvinen-Niinikoski & Rantalaiho ja Nyqvist ym. ja Urponen, tämä teos).

Yliopistoon päästetyn sosiaalityön tutkimus ja tieteellistäminen etenivät aluksi hitaasti. Kelpoisuusvaatimusten säätämisen seurauksena epäpäteviksi muuttuneet sosiaalityöntekijät piti ensin pätevoittää tehtäviinsä lisäkoulutuksella (Kostiainen & Rajavaara, tämä teos). Samaan aikaan sosiaalityön opettajien piti meritoitua tieteellisesti akateemisiin tehtäviinsä, lunastaa paikkansa alan tutkimuksen asiantuntijoina ja tuottaa sellaista kipeästi kaivattua tutkimusta, joka palvelee sekä tieteenalan rakentamista että sosiaalityötä tekevien tarpeita. Sosiaalityön tutkimuksen ja tutkimusperustaisen käytännön edistymisen kannalta ongelmallisia olivat tutkimusrahoituksen puute sekä sosiaalihuollon hallinnon ja kentän suhtautuminen tutkimukseen. Professori Jorma Sipilä (1988, 1135) kirjoitti: *Terveystieteiden tutkimusta ja sosiaalihuollon tutkimusta*. Milloin sama ilmiö alkaa näkyä sosiaalihuollossa? Koska sosiaalityöntekijöitä aletaan kannustaa jatko-opiskeluun ja kunnat ryhtyvät järjestämään heille palkallisia virkavapauksia sekä apurahoja? Milloin valtio laatii pitkäjänteisen sosiaalihuollon rahoitusohjelman? Tutkimusta näyttää syntyvän tasan yhtä paljon kuin siihen on käytettävissä rahaa.

Muutamilla tieteenalalaitoksilla pääainesiirtymää sosiaalipolitiikasta sosiaalityöhön – tai edes pyrkimystä siihen – ei kyetty 1980- ja 1990-luvuilla käsittelemään intellektuaalisesti ja/tai sosiaalisesti. Näiden laitosten sosiaalityön yliopisto-opettajat ja tutkijat joutuivat käytäntöyhteyksiensä ja -myönteisyytensä vuoksi puolustusasemiin, sillä laitoksilla käytännönopetusta ja työelämäyhteistyötä ei pidetty tieteellisesti perusteltuna eikä ammatillisten valmiuksien opetusta yliopiston statukselle sopivana. Vuosituhannen vaihteeseen mennessä sosiaalityön edustajat kykenivät useimmissa yliopistoissa ylittämään viimeisetkin kiistat yliopistojen yhteistyön, valtionhallinnon sekä yliopistojen keskushallinnon tuella (Pohjola, tämä teos). Tiedekäsitysten laventuessa laitostason jännitteet alkoivat purkautua sitä mukaa kun yliopistojen niin sanottu kolmas tehtävä, yhteiskunnallinen palvelutoiminta eri muutoinen käynnistyi muidenkin tieteenalalaitosten ja työelämän välillä (esim. Niemelä & Hämäläinen, tämä teos). Sen seurauksena sosiaalityön tutkimus olikin lopulta ollut edelläkävijä yhteiskuntatieteiden joukossa eikä alan vähättelyyn enää ollut perusteita.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Alestalo, Matti & Uusitalo, Hannu (1986) Finland. Teoksessa Peter Flora (ed.) *Growth to Limits. The Western European Welfare States Since World War II*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 198–292, Appendix 126–190.
- Brettschneider, Gunvor (1981) Sosiaalityön peruskoulutuksen tasovaatimukset nyt ja tulevaisuudessa. Teoksessa Sosiaalityön peruskoulutus 1980. Rovaniemellä 9.–10.6.1980 pidetyn seminaarin aineisto. Hallintoviraston julkaisuja 2. Rovaniemi: Lapin korkeakoulu, 32–40.
- Etzioni, Amitai (ed.) (1969) *The semi-professions and their organization. Teachers, nurses, social workers*. New York: The Free Press.
- Harrikari, Timo & Rauhala, Pirkko-Liisa (2019) *Towards Global Social Work in the Era of Compressed Modernity*. Abingdon & New York: Routledge.
- Henriksson, Lea (1998) Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka. Tutkimuksia 88. Stakes: Helsinki.
- Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (1994) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Julkunen, Raija (1994) *Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä*. Teoksessa Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–201.
- Knorr Cetina, Karin (2001) *Objectual practice*. Teoksessa Theodore Schatzki, Karin Knorr Cetina & Eike von Savigny (toim.) *The practice turn in contemporary theory*. London: Routledge, 175–188.
- Kuusi, Pekka (1961) 60-luvun sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.
- Kyntäjä, Timo (1993) *Tulopolitiikka Suomessa: tulopoliittinen diskurssi ja instituutiot 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mutka, Ulla (1998) *Sosiaalityön neljäs käänne*. SoPhi 27. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mäki, Helmi (1988) *Karavaani kulkee ja koirat haukkuu. Sosiaalityön metodikiista Suomessa 1950–1960*. Teoksessa Pirkko Siren (toim.) *Pitkänsillan pohjoispuolelta periaatteista eri aatteisiin*. Helsinki: Sosiaalihalitus, 73–82.

- Perheentupa, Antti-Veikko (1988) Sosiaalihuollon periaatekomitea – naiviutta vai realismia? Teoksessa Pirkko Siren (toim.) Pitkäsillan pohjoispuolelta periaatteista eri aatteisiin. Helsinki: Sosiaalihalitus, 19–28.
- Rajavaara, Marketta (2005) Tutkivasta sosiaalityöstä sosiaalialan osaamiskeskuksiin. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 47–72.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (2017) Sosiaaliturvan reformikaudet Suomessa. Teoksessa Annamari Tuulio-Henriksson & Laura Kalliomaa-Puha & Pirkko-Liisa Rauhala (toim.) Harkittu, tutkittu, avoin. Marketta Rajavaaran juhlaKirja. Helsinki: Kela, 143–165.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (2001) Kunnallisen sosiaalitoimen ja valtion suhde Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 2001 66 nro 4, 301–317.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (1996) Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa? Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol. 477. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Harrikari, Timo (2020) Modernisaatio, sosiaalityö ja sen kansainväliset avantgardistit. Teoksessa Johanna Moilanen & Johanna Annala & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön käänteet. SoPhi 144. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 76–109.
- Raunio, Kyösti (1983) Hyvinvointi ja taloudelliset muutokset. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 41. Turku: Sosiaalipoliittinen yhdistys.
- Satka, Mirja (1995) Making social citizenship. Conceptual practices from the Finnish poor law to professional social work. SoPhi 1. Jyväskylä: Jyväskylä University.
- Satka, Mirja (1994) Sota-ajan naiskansalaisen ihanteet naisjärjestöjen arjessa. Teoksessa Anneli Anttonen & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino, 73–96.
- Sipilä, Jorma (1988) Oppia hoitotieteestä. Sosiaaliturva 76 (23), 1135.
- Smolander, Jyrki (2000) Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”. Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Bibliotheca Historica 63. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tiihonen, Seppo & Tiihonen, Paula (1984) Suomen hallintohistoria. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Toikko, Timo (2001) Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteys suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Toikko, Timo (2003) Sosiaalityön metodikiista. Janus, Sosiaalipoliittikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 11 (4), 276–296.
- Witz, Anne (1990) Patriarchy and professions: the gendered politics of occupational disclosure. Sociology 24 (4), 675–690.

Virallisaineistot

Komiteanmietinnöt

- Huolto-ohjelmakomitean mietintö (1949) Komiteanmietintö 1949: 7. Helsinki.
- Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö (1971) Komiteanmietintö 1971: A25. Helsinki.
- Sosiaalityön koulutuskomitean mietintö (1972) Komiteanmietintö 1972: A7. Helsinki.